

Lena Gonäs och Jan Ch Karlsson

Arbetslivsforskningen lever!

I våras träffades nätverket för arbetslivsforskare i Växjö. Deltagarna kom från norr och söder i vårt avlånga land och de flesta universitet och högskolor var representerade. Vad säger det? Jo, att det finns en ambition och vilja att utveckla forskningsområdet. Nästa nätverksträff blir i höst i Karlstad, närmare bestämt den 12–13 november. Nu är det ju inte bara forskning som lärosätena bedriver. Undervisningen står för en substantiell del av verksamheten. Inom området startar i höst en ny magisterutbildning i arbetsvetenskap i Västsverige. Det är ett unikt samarbete mellan fyra universitet och högskolor, där vi drar nytta av varandras kompetens för att ge studenterna bästa möjliga undervisning. En annan glädjande nyhet är att VINNOVA nyligen beviljat medel till utvecklingen av en nationell forskarskola i arbetslivsforskning. Här kommer vi att kunna ge kurser som samlar doktorander från hela landet.

2009 års nationella arbetslivsforskningskonferens planerar nätverket att genomföra den 13-14 maj i Göteborg. Den skall handla om arbetslivet och det övriga livet. Ett exempel på den internationella verksamhet som pågår är konferensen "The Third International Conference on Training, Employability and Employment" den 16-17 juni 2009 i Karlstad och som organiseras i samarbete med forskare från Australien och Storbritannien. (För information, se annons i detta nummer samt www.kau.se/ctee09)

Detta är bara några exempel på initiativrikedom och entusiasm för att utveckla arbetslivsforskningen. Men frågan är naturligtvis fortfarande vilka medel som kan komma att bli tillgängliga för arbetslivsforskarna. Vi lär återkomma till den frågan.

Detta nummer innehåller spännande artiklar som utmanar existerande föreställningar och diskussioner.

I artikeln om utbrändhet i vården visar de tre författarna Niklas Hansen, Magnus Sverke och Katharina Näswall på driftsformens betydelse för arbetsmiljö och hur de anställda mår. Författarna jämför olika typer av driftsformer – traditionell förvaltningsdriven, bolagiserad och privat vinstdriven – i syfte att öka vår kunskap om hur utbrändhet uppkommer i organisationer och hur pass vanlig den är. Artikeln tar sin utgångspunkt i internationell forskning som visar att övergången från offentlig till privat organisation kan upplevas som en kritisk livshändelse. Påfrestningarna kan leda till lägre arbetstillfredsställelse och försämringar av den mentala och fysiska hälsan. Tidigare forskning pekar på att både arbetets krav och resurser påverkar risken för utbrändhet hos den enskilda

individen. Alltför stora krav i arbetet tillsammans med för små resurser leder till stress som – om det får fortgå under lång tid – kan utvecklas till utbrändhet. Författarna redogör för resultatet från en enkät som de skickade till tre sjukhus i Stockholmsregionen. Slutsatsen som författarna drar efter att ha analyserat resultaten är att även om inte arbetskrav och resurser är entydigt bättre eller sämre för någon typ av sjukhus så tyder de på att sjuksköterskorna har högre grad av utbrändhet i den privat vinstdrivna driftsformen. Avslutningsvis skriver författarna: ”Priset för att införa vinst i vården tycks därmed bli en mer utarbetad yrkeskår som värnar mindre om patienten.” Slutsatsen är inte förvånande sett i relation till vad som skett internationellt i samband med förändrade driftsformer inom vården.

Även i den därpå följande artikeln pekar författarna på hur en förhärskande doktrin och ekonomisk-politisk linje kommit att bli ifrågasatt och där det till och med skett ett trendbrott. Det är inom den internationella organisationen OECD och författarna Kerstin Jacobsson, Erik Löfmarck och Niklas Noaksson menar att dess omsvängning i arbetsmarknadspolitiken fått alldeles för liten uppmärksamhet. OECD:s recept oavsett vilket land det handlat om har varit strukturreformer, avreglering och ökad flexibilisering av arbetstider, löner och arbetskostnader. Receptet har även innefattat förändringar av skattesystem och bidragssystem för att jobb skall löna sig och ”välfärdsfällor” undvikas. Avregleringsdiskursen har innefattat problemställningar om alltför strikt trygghetslagstiftning, alltför generösa bidragssystem och överdrivna minimilöner. Idag lägger OECD en annan modell – flexicurity-modellen – till den liberala modellen och hävdar nu att båda dessa modeller ger lika bra tillväxt. Den liberala tenderar dock att leda till högre inkomstskillnader, medan flexicurity-modellen är dyrare för den offentliga ekonomin. OECD motiverar omsvängningen med nya utmaningar som globaliseringen och en åldrande befolkning, liksom att EU:s sysselsättningsstrategi redan från början pekat på dessa problem. Författarna avslutar artikeln med att ställa frågan om varför OECD valt att fortsätta med att förespråka avregleringsstrategin i ett läge när flexicurity-modellen leder till lika bra sysselsättning och tillväxt och mindre inkomstskillnader – varför inte bara förespråka den senare?

I anglosaxisk arbetslivsforskning har studier av yrken, yrkesutövare och yrkeskulturer länge intagit en framträdande plats. Svenska undersökningar av det slaget är emellertid mindre vanliga. Desto mer glädjande är det att det här numrets tredje artikel rapporterar en analys av en yrkeskultur. Den läggs fram av Per-Åke Nylander, Anders Bruhn och Odd Lindberg, samtliga från Örebro universitet. Dilemman i kriminalvårdarens yrkesutövning och hanterandet av dessa står i centrum. En hel del förändringar har skett i arbetsorganisationen på kriminalvårdanstalterna under de senaste åren. Kriminalvårdsinspektörerna finns inte längre på avdelningsnivå, vilket medfört att många beslut decentraliserats. Det har i

sin tur inneburit att de informella hierarkier förstärkts i vilka de äldre och mer erfarna har stort inflytande. En annan betydande förändring är att ett kontaktmannaskap införts. Många kriminalvårdare ska därmed inte bara övervaka de intagna, utan även fungera som ett stöd för ett antal av dem och därvid engagera sig i planering för rehabilitering, myndighetskontakter, permissioner och så vidare. Parallellt härmed har emellertid säkerheten på anstalterna fått större tyngd. Det har medfört att en växande grupp anställda så gott som helt ägnar sig åt säkerhetsfrågor. Det är i spänningen mellan å ena sidan kontaktskapande och vårdande uppgifter och å andra sidan kontroll och övervakning, som analysen av yrkeskulturen rör sig. Denna arbetsdelning har medfört att sprickor har uppstått i yrkeskulturen, en motsättning mellan den rehabiliterande inriktningen och säkerhetsinriktningen. De olika grupperingarna har till exempel börjat kalla varandra vid öknamn, såsom ”saft och bullar” respektive ”KGB”, och de ser på och behandlar de intagna på helt olika sätt. Man kan säga att artikeln ger oss en studie av en intern differentieringsprocess inom kriminalvårdarkollektivet, som på sikt kanske kan medföra att dess yrkeskultur kommer att splittras upp.

Debattavdelningen i det här numret består av två artiklar. I tidigare nummer har sociologiprofessorerna Bengt Furåker och Mikael Tåhlin diskuterat sociologisk arbetsmarknadsteoris relation till ekonomisk arbetsmarknadsteori. Debatten avslutas här med ett inlägg från Furåker. I den andra artikeln lägger Åke Dahlberg fram en kritisk granskning av en evaluering från Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering (IFAU) av ett projekt med förstärkta arbetsförmedlingsinsatser för äldre långtidsarbetslösa och långtidssjukskrivna. Det är i mångt och mycket en metodkritik som Dahlberg framför. IFAU:s effektstudie kommer fram till att projektet inte gett några effekter på sysselsättningen för deltagarna. Författarna har använt en mycket elaborerad urvalsteknik och sofistikerad statistisk metod, men Dahlbergs främsta argument är att flera olika metoder bör tas till hjälp för att få en fyllig och nyanserad bild. När han själv gör så tycker han sig kunna påvisa positiva effekter på sysselsättningen. Även om vi välkomnar ett svar på kritiken från utvärderarna på IFAU, så har artikeln – menar vi – ett vidare intresse än detta specifika fall. Dahlberg pläderar nämligen för att utvärderingar av arbetsmarknadspolitiska åtgärder bäst sker på ett av två sätt: antingen i form av regelrätta experiment eller genom en bredare ansats i vilken beteendevetenskapliga och ekonomiska metoder kombineras. Och denna mer generella fråga kan också vara värd att debatteras.